

SELEUKEIA SIDERA

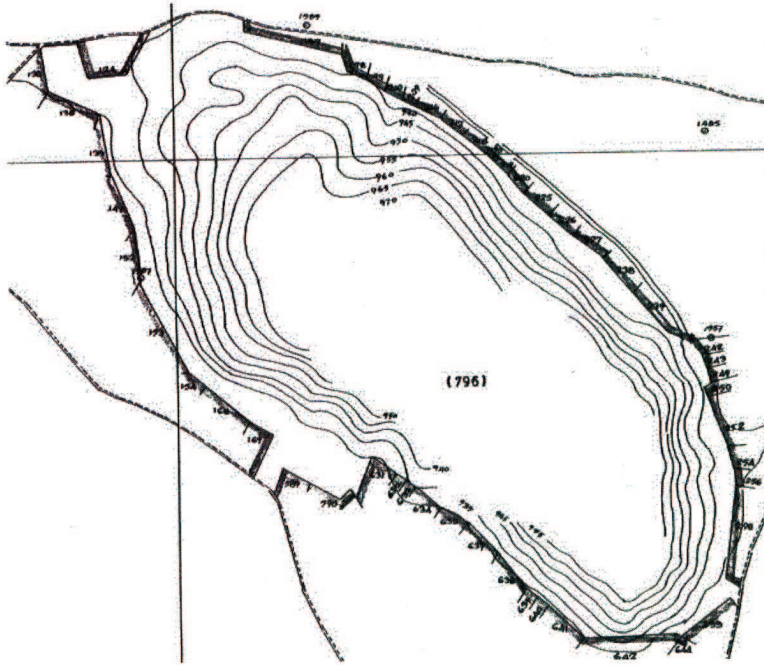
Orhan Bingöl

Seleukeia Sidera kazısı “Göller Bölgesi Arkeolojik, Kültürel, Turistik Araştırma ve Değerlendirme Projesi” kapsamında gerçekleştirilen, dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in himayelerinde ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Rüçhan Arık’ın başkanlığındaki çalışmaların bir ayağını oluşturmuştur.

Resim 1-2: Seleukeia Sidera'nın doğudan ve kuzeydoğudan görünümü (Kazı Arşivi)

Pisidia, bugüne kadar belli bazı konuların dışında fazla araştırılmamış bir antik bölge niteliğini taşımaktadır. Bölgenin Klasik Arkeoloji kapsamındaki antik kentleri de, araştırılmamış olan dönemler içerisinde. Son yıllarda bölgenin Antiokheia, Kibyra ve Sagalassos gibi önde gelen kentlerinde çalışmalar başlatılmıştır. Tüm yurt düzeyinde, kazıları sürdürülen Hellenistik ve Roma Dönemi kentleri arasında yapılacak bir sınıflama, bu kentlerin genellikle birinci, nadir hallerde ikinci sınıf kentler olduğunu, kazıların genellikle anıtsal mermer yapılarıyla ünlü merkezlerde yürütüldüklerini ortaya çıkaracaktır. Bunun nedeni, belki de, özellikle üniversitemiz öğretim üyelerince üstlenilen kazılara ayrılan ödeneklerin çok kısıtlı olmasıdır. Bilim adamları, pek ya da hiç bilinmeyen bir kentte küçük ödeneklerle, getirileri ve sonu öngörülemeyen bir araştırmaya girişmekten çok, kısa sürede görüntü olarak da olsa, olumlu sonuçlar verecek, ismen bilinen, kolay ulaşılabilen, turizme dönük ve açık yörelerdeki kentlerin kazılarını üstlenmeyi tercih etmeyi daha doğru bulmaktadırlar. Bilinmeyen kentlerde sürdürülen kazılarda ortaya çıkacak yetersiz (!) verilerin, böyle bir kazının geleceğini etkileyeceği kanısı, yayıncılıklarının azalacağı endişesi ve buluntuların ilgi çekici olmayacağı kaygısı bu tercihte önemli rol oynamaktadır. Küçük ödeneklerle ikinci sınıf kentlerde bile kazı yapılması düşünülmezken, üçüncü sınıf bir kentin kazısının, hem de küçük bir ödenekle üstlenilmesi ise hiçbir zaman beklenemez. Oysa arkeoloji bilimi, nasıl, insanın ürettiği maddi tüm kalıntıların incelenmesini öngörüyorsa, Hellenistik ve Roma Dönemleri'nin sadece mermerden yapılmış olanlarını değil, her kentinin incelenmesini öngörmektedir. İşte "Göller Bölgesi Arkeolojik Kültürel Turistik Araştırma ve Değerlendirme Projesi" belki de hiçbir zaman araştırılması düşünülmeyecek üçüncü sınıf bir kentin araştırmasının, Türkiye ölçülerinin çok üstünde bir katkıda bulunarak gerçekleştirilmesini sağlamıştır. Böyle bir projede yer almaktan onur duyduğumu belirtmek isterim. Ancak uzun, soluklu olduğu takdirde yukarıda dile getirilen sonuçların alınabileceğinden yola çıkılarak başlattığımız bu çalışmalar, ne yazık ki sürdürülememiş; gelecek yıllara bir hazırlık niteliği taşıyan üç aylık çalışmalarla yetinmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle çalışmaların hiçbiri sonuçlandırılmamıştır.

Plan 1: Seleukeia Sidera'nın topografik planı (Çizim: M. A. Kurt, Kazı Arşivi)

Seleukeia Sidera, Isparta'nın 16 km kuzeyinde¹, Atabey'in 7 km güneyindedir. Eğirdir yolunu izleyerek Isparta'dan çıktıktan 11 km sonra Atabey'e ayrılan yol, 5 km sonra Kuleönü'nden geçerek Bayat'a ulaşır. Pisidia'nın kuzey sınırında (Ptol. V 5, 4) yer alan Bayat Köyü'nün hemen yanında ve kuzeydoğusunda, 80-100 m yüksekliğinde kayalık bir tepeyle, tepe çevresindeki ovadaki antik yerleşim de bu Seleukeia'lardan biridir. Bu kentin Seleukeia Sidera olduğu ilk kez G. Hirschfeld tarafından 1874'te saptanmıştır². Kentin, bugün kurumuş olan, Tounas Dağı'ndan doğup güneye akan ve Agrai'dan da geçen Oraendos Nehri üzerinde olduğu sikkeler üzerinde yer alan, kentin Nehir Tanrısı'nın tasvirlerden de anlaşılmaktadır³. Kentin kuzeyindeki tepelerin "Selef arkası" olarak tanımlanması

antik kentin bulunduğu yere Selef dendiğini ve "Seleukeia" adının bu şekilde hala yaşadığını göstermektedir.

1 Hill 1897, cix. Bu mesafenin 3 saatlik bir yol olduğunu belirtiyor.

2 Hirschfeld 1879, 312-315

3 Hirschfeld 1879 No.4 Lev.: 29.2

Hellenistik Dönem’de, Büyük İskender’in ölümünden sonra generallerinin kurduğu krallıklardan biri olan Seleukos Krallığı⁴ zamanında önem kazanan Pisidia Bölgesi’nde Sagalassos, Selge ve Antiokheia gibi büyük kentler kurulmuştur. Seleukeia Sidera da yine bu dönemde Seleukoslar tarafından kurulan Pisidia Bölgesi kentlerinden biridir. Seleukoslar tarafından Seleukeia adıyla kurulmuş 14 kent⁵ tanımaktayız.

Kimi, kenti kuran Seleukos’un, krallığın kurucusu I. Seleukos Nikator (İÖ 312-280) olmadığını söylerken⁶ kimi de, ya onun ya da oğlu I. Antiokhos Soter’in (İÖ 280-261) kentin kurucusu olduğunu ileri sürmektedir⁷. Buna dayanarak kentin ilk önceleri Seleukeia adıyla bilindiğini söyleyebiliriz. Kentin adı İmparator Claudius döneminde Claudioseleuceia olarak değiştirilmiş ve imparatorun bir heykeli de kente dikilmiştir⁸. Kentin asıl gelişme döneminin Roma İmparatoru Claudius döneminde olduğu anlaşılmaktadır⁹. Kentin bilmediğimiz bir tarihten sonra yeniden ilk ismiyle anılmaya başladığını saptayabiliyoruz. M.S. 325 yılında Nikaia’daki Konsile Eutychius’un; M.S. 451’de Khalkhedon’daki Konsile Alexandros’un Seleukeia adına katıldıkları belirtilmektedir. M.S. 458’de “Epistola ad Leonem”de kentin adı yine Seleukeia olarak geçmektedir. Kentin adına tarihini bilemediğimiz bir dönemde “demirden” anlamına gelen “Sidera” ön adı eklenmiştir. Seleukeia’nın ne zamandan beri bu ön adı taşıdığı bilinmemektedir. Seleukeia’yı “Sidera” epitheti ile adlandıran, bilinen en erken antik kaynak M.S. 6. yüzyılda yaşamış olan Hierokles’tir (673,8)¹⁰. Kentin adı, daha sonraları M.S. 692 ve 787’deki Konsillerde yine Seleukeia olarak geçmesine karşın, Notitiae Episcopatum VI, VII, IX’da Seleukias Sideras olarak kayıtlıdır¹¹. St. Paul’un kenti ziyareti sırasında onun öğretilerinden etkilenip din değiştirerek Hıristiyan olan Artemon¹², Seleukeia’nın ilk piskoposudur. Seleukeia’nın sonraları hemen 3 km kuzeyindeki Agrai (Atabey) ile aynı piskoposluğa bağlandığı anlaşılmaktadır¹³.

Kazılara başlarken amaç ikinci, belki de üçüncü sınıf bir Pisidia kentini tanımak, kazı öncesi görülebilen yapıları açığa çıkararak kenti turizme kazandırma yollarını araştırmak ve bu arada yeni yapılar saptayarak bunları da kazı programına almak şeklindeydi. Kazısının yapılması planlanan yapıların korunma durumlarının iyi olmasından yola çıkarak, hem bunların hem de yeni saptanacak yapıların kazılarak ortaya çıkarılmasıyla Isparta’da turistik bir potansiyel sağlanmasına katkıda bulunulacak, ayrıca hiç bilinmeyen bir kentin bilimsel açıdan da araştırma olanağı bulunmuş olacaktır.

Seleukeia Sidera kentinin “üçüncü sınıf” bir kent olarak yorumlanması ne kadar geçerlidir henüz bilinmemektedir. Antik kaynaklarda adından fazla söz edilmemesi, kentin mermer yapılarla donatılmamış olması ya da donatılmamış gibi görünmesi, onun üçüncü sınıf bir kent olduğunu gösteren ölçüler midir? Bunun da yanıtını verecek durumda değiliz. Fakat yukarıda da belirttiğimiz gibi kazılara başlarken, kentin görülebilen yapılarını ortaya çıkararak kenti turizme kazandırmanın yollarını aramak, yeni yapıları bularak bunları kazı programına almak düşüncesindeydik. Bu program doğrultusunda kazılar sekiz ayrı alanda sürdürülmüştür¹⁴. Bu çalışmalardan kimi tamamen hayal kırıklığıyla sonuçlanmıştır.

⁴ Volkmann 1979 86vdd. Madde: Seleukos

⁵ Ruge 1921 1200 vdd. Madde: Seleukeia; Cook ve diğ. 1975, Harita 4.

⁶ F. Imhoof-Blumer 1902, 398.

⁷ Jones 1971, 127; Aulock 1979, 43.

⁸ Aulock 1979 547.

⁹ Hill 1897, cix.

¹⁰ Gärtner 1979, 1979 Madde: Hierokles 1133vd.

¹¹ Cook vd. 1975, 388

¹² Ramsay 1898, 406; ‘Act. Sanct.’ March 24, s.474.

¹³ Aynı yer. Bkz. Dipnot 12.

¹⁴ Ektepe arkeologlar (İlhan Gücceren, Nezahat İşçi, Hüseyin Vural, Cengiz Çetin, Levent Gani Göksu, Haluk Söner), arkeoloji öğrencileri (Kazım Tankut Yetim, Ergün Lafı, Aykut Altınışık, Murat Güngör, Coşkun Altınkaya, Ayşe Gül Yalnız, Çağla Poyraz), ayrıca bir mimar (Mehmet Ali Kurt), bir antropolog (Arş. Gör. Ayla Sevim), bir Antropoloji öğrencisi (Yasemin Demir) ve bir de restoratör (Biraz Karlı) tüm kazı boyunca ya da zaman zaman görev almışlardır. Kendilerine ve ayrıca Başkent Meslek Yüksekokulu’nun o dönemdeki yöneticilerine ve restorasyon ekibine katkıları için ayrı ayrı teşekkür ederim.

1) TİYATRO:

Hayal kırıklığı yaratan çalışmaların başında, bilimsel bir amaç taşımakla birlikte, turizme katkı sağlayacağı varsayımıyla çalışmak zorunda kalınan kentin tiyatrosu gelmektedir. Tiyatroda başlatılan kazılarda amaç, Isparta Müzesi tarafından yapının sahne binasında yapılmış olan kazıları tamamlamak ve kentin şu anda görülebilir yapılarının başında gelen tiyatroyu elden geldiğince ortaya çıkarmaktı. Zaman zaman otuzu aşan işçiyile yürütülen çalışmalar ne yazık ki istenilen sonuçları vermemiştir. Seleukeia'nın Antik Dönem'den

Resim 3: Tiyatro'nun 1993'teki son durumu (Kazı Arşivi)

başlayarak, özellikle son 50 yıl içinde bir taş ocağı olarak kullanılmış ve bu taş yağması sırasında tiyatronun ön ve çevre duvarlarıyla oturma sıralarını oluşturan blokların çoğunun götürülmüş olması, büyük ümit bağladığımız bu yapının kazılamayacak duruma gelmesine neden olmuştur. Sözü edilen blokların alınmasıyla tiyatronun temelini oluşturan yoğun mıcır kütlesi hem yanlara hem de öne doğru kayarak tiyatronun duvarlarla belirlenen sınırlarını aşmış ve bir bakıma tiyatro kendi kendini örtmüştür. Bu duvarların alınmamış olduğunu umduğumuz alt sıralarına ulaşmak için yaptığımız kazılarda aşağı kayan mıcır tehlike yaratmış ve işin devamını engellemiştir. Yapılan sondajlarda, ancak yan taraflarda ve çok alt sıralardaki bazı bloklara rastlanmıştır. Bu bloklar yukarıda da değinildiği gibi tiyatronun temelini oluşturan dolgu malzemesinin dışarıya yayılmasını engelleyecek yükseklikte değildir. Bu koşullar nedeniyle tiyatrodaki çalışmalar sadece düzenlemeler niteliğinde olmuş ve yapının bir tiyatro olarak algılanmasını sağlayacak çalışmalar yapmaktan öteye geçilememiştir. Anadolu'nun orta büyüklükteki tiyatrolarından biri olan Seleukeia Tiyatrosu iki kademeli oturma yerlerine sahipti. Bu iki kademe arasında tiyatroyu enlemesine ikiye bölen ara yolun (*diakzoma*) her iki ucunda yer alan tonozlu yan girişlerden doğudaki ayaktadır. Bu tonozlu yan girişin dış cephesindeki kilit taşında kentin tanrıçalarından Tykhe'nin bir tasviri yer almaktadır. Kentin önemini yitirip, tiyatronun da kullanılamaz hale gelmesinden sonra tonozlu yan girişin yöre insanına kavurucu sıcaklardan korunma olanağı verdiği, belki de burada verilen bir mola sırasında düşürülmüş olan ve kazılar sırasında bulunan bir kese Selçuklu sikkesinden anlaşılmaktadır.

Resim 4-5: Tiyatro'nun doğu tonozlu girişi ve kilit taşındaki Tykhe kabartması (Kazı Arşivi)

2) AKROPOLİS SURU VE DOĞU KAPISI:

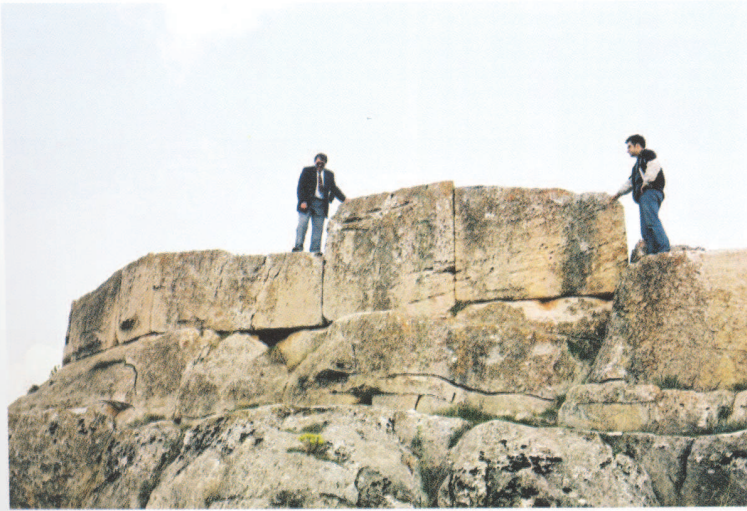
Kentin *akropol*'ü görkemli bir surla çevrilidir ve bu surun en göz alıcı ve iyi korunmuş bölümü tepenin güneyindedir. Surları oluşturan blokların anıtsal görünümü ilgi odağı niteliğindedir. *Akropol*'de yapılan çalışmalar kentin doğu ve güneydoğu cephesinde yer alan bu sur duvarını ve *akropol*'e giriş kapısını ortaya çıkarmak amacıyla taşmıştır. Yapılan çalışmalarda surun çeşitli dönemlerde tamirat gördüğü saptanmıştır.

Bugün dikili durmakta olan 2 m'nin üstünde bir yüksekliğe sahip bloğun güneyinde belli bir boşluktan sonra beş blok daha ön tarafa doğru yıkılmış durumda ortaya çıkarılmıştır. Bunların üzerinde dikili oldukları kaide bloklarının ise yerlerinden alınmış olması, bu blokların yerlerine yerleştirilmelerini olanaksızlaştırmıştır. Bu bloklar arasındaki boşluğun *akropol*'ün doğu kapısı olduğu anlaşılmıştır. Burada yapılan kazılar kapının yanında anıtsal bir sur kulesinin duvarlarının ve kuleye ait devrilmiş blokların ortaya çıkarılmasıyla tamamlanmıştır.

3) DOĞU YAMACI YAPISI:

Resim 6: *Akropol*'ü çevreleyen surlardan bir bölüm (Kazı Arşivi)

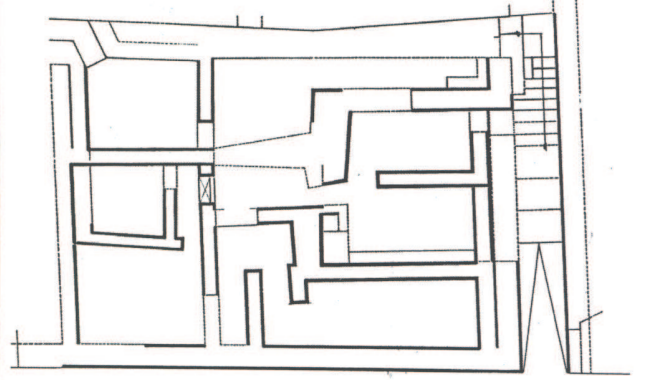
Resim 7: *Akropol* surlarının ortostatlarından örnekler (Kazı Arşivi)

Akropol doğu kapısından ovaya doğru inmesi gerektiğini düşündüğümüz yol ve bu yol üzerinde yer alan terasları saptamaya yönelik çalışmalarda, yamaçta yaklaşık 12x18 m boyutlarında bir yapıyla karşılaşmış ve burada yapılan kazılarla bu yapı tümüyle ortaya çıkarılmıştır. Kayalık yamaca uydurulan teraslar üzerinde yer alan yapının mekânları ve sınırları saptanmıştır. Yapı kendi içinde de teraslar üzerine kurulmuştur. Moloz taşlarla yapılmış duvarların yanı sıra, ana kaya da yer yer düzeltilerek ya duvar ya da taban olarak kullanılmıştır. Yapıya, doğusunda *akropol*'e doğru çıkan bir merdivenden girilmektedir. Güneyinden de tepeyi enine dolaşan bir yolun geçtiği gözlemlenmiştir. Dik-dörtgen planlı yapı, ilk bakışta iki uzun duvarını birleştiren bir duvarla, batıdaki küçük, doğudaki büyük olmak üzere iki ana bölüme ayrılmaktadır. Batı bölüm arka arkaya yerleştirilmiş, öndeki büyük ve ayrı bir bölümü olan iki mekândan oluşmaktadır. Doğuda ise doğu-batı yönünde birbirlerine paralel iki uzun mekânla bunların arasında, doğuda iki

ayrı mekân yer almaktadır. Bir konut olduğunu varsaydığımız bu yapı gibi birçok konutun *akropol* yamaçlarında yer aldığı kuşkusuzdur.

Resim 8: Akropolis doğu kapısının ve surlarının önünde yapılan çalışmalar (Kazı Arşivi)

Plan 2: Doğu Yamacı Yapısı'nın planı (Kazı Arşivi)

Resim 9: Doğu Yamacı Yapısı'nın kazı sırasındaki görünümü (Kazı Arşivi)

4) PODYUMLU YAPI:

Tepenin güney kenarında ortada yer alan bir podyum, rektagonal duvar örgüsüyle kentin en önemli kalıntıları arasındadır. Uzaktan bile muhteşem bir görüntü veren podyumun, yanına kadar gelen traktörler tara-

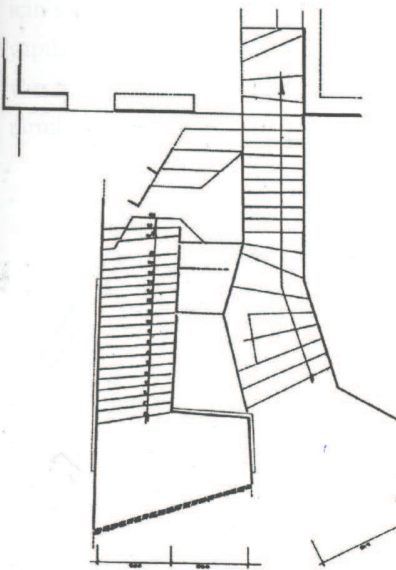
Resim 10: Podyumlu Yapı teras duvarı (Kazı Arşivi)

findan alındıkları söylenen yapı elemanları ve diğer yapı taşları, çevre ilçe ve köylere yeniden kullanılmak üzere taşınmıştır. Seleukeia Sidera'nın belki de en eski yapılarından birinden, büyük bir olasılıkla bir tapınaktan en ufak bir iz bile kalmamıştır. Burada yapılan temizlik çalışmaları sonucunda podyumun üzerinde bir duvara ait olup olmadıkları bile saptanamayan bazı taş kümeleri ya da sıralarından başka bir şey kalmadığı görülmüştür.

5) MERDİVEN-TÜNEL-KUYU SİSTEMİ:

Podyumun güneyinde, hemen hemen tepenin tam ortasında ve yamacın eteğe yakın bir bölümünde yer alan bir sistemin hem yöre halkının hem de definecilerin büyük ilgisini çeken bir yapı olduğunun bilinmesi burada kazılar yapılmasını gerektirmiştir. Tepenin eteğine yakın bir yerde ana kayaya oyulmuş, yaklaşık 5x3 m boyutlarında, içi dolu olduğu için yüksekliği saptanamayan bir mekânın dibinde ve arkasında bir tünel girişinin bulunduğu burada kaçak kazı yapan kişilerin ifadelerinden öğrenilmiştir. Bu mekânın hemen üstünde tepeye doğru çıkan ana kayaya oyulmuş bir merdivenin de kısmen görülebilir olması, kazılara ilk önce bu derin mekânın kuzey kenarından başlayarak *akropol'e* doğru dik olarak çıktığı izlenebilen, kayalara oyulmuş basamakları temizlemekle başlanmış ve burada 20 basamak ortaya çıkarılmıştır. Bu merdivenin nasıl devam ettiği ise saptanamamıştır. Bu çalışmalar sırasında merdivenin doğusunda ikinci bir merdiven daha saptanmıştır. Bu merdiven de batıdaki birincisi gibi ana kayanın oyulmasıyla yapılmıştır ve dik olarak *akropol'e* doğru çıkmaktadır. Batı merdiveni 20 basamaktan sonra bir aç yaparak doğu merdivenine birleşmekte ve daha geniş basamaklara sahip doğu merdiveni, ön duvarlarının bazı bölümleri korunmuş bir mekânın içine girdikten sonra tahrip olduğu için izlenememektedir. Batı merdivenin en alt basamağı yukarıda belirtildiği şekilde derin mekânın kuzey kenarının batısındadır. Merdivenin burada doğuya dönerek ahşap konstrüksiyonla devam ettiği, sahanlığın kuzey duvarındaki merdiven için yapılmış yataktan anlaşılmaktadır. Büyük bir olasılıkla bu ahşap merdiven sonra güneye ve daha sonra batıya dönerek aşağıya ulaşmaktaydı. Bu sahanlığın dibine ulaşmak için yapılan kazılarda yukarıda sözü edilen tünelin girişine kadar ulaşılmış, oldukça eğimli bir şekilde aşağıya, tepenin altına doğru giden bir tünelle karşılaşılmış, fakat kazı sezonunun sonuna geldiği ve burada sürdürülecek bir kazının kısa sürede tamamlanamayacağı gerekçesiyle çalışmalar tamamlanmadan bırakılmıştır.

Bu kazı alanına “merdiven-tünel-kuyu sistemi” adının verilmesi, burada büyük bir olasılıkla *akropol'ün* tepesinden aşağıya açılmış bir kuyunun dibine, ova seviyesinden ulaşmak amacıyla açılmış bir tünel sisteminin ortaya çıkarılacağı olasılığından kaynaklanmaktadır. Herhangi bir kuşatma sırasında *akropol'deki* halk, bir yandan

Plan 3, Resim 11-12: Merdiven-Tünel-Kuyu-Sarnıç Sistemi'nin planı ve merdiveninden görüntüler (Kazı Arşivi)

su gereksinimlerini bu kuyudan temin ederken diğer yandan tünel girişindeki derin sahanlıktaki ahşap merdiveni sökerek yabancıların kuyuya ulaşım olanaklarını ortadan kaldırıyorlardı. Kuyunun altına ulaşımın ise kuyunun bakımı ve temizliği nedeniyle kaçınılmaz olduğu bilinen bir gerçektir.

6) KİRİŞ YUVALI GÜNEY TERASI

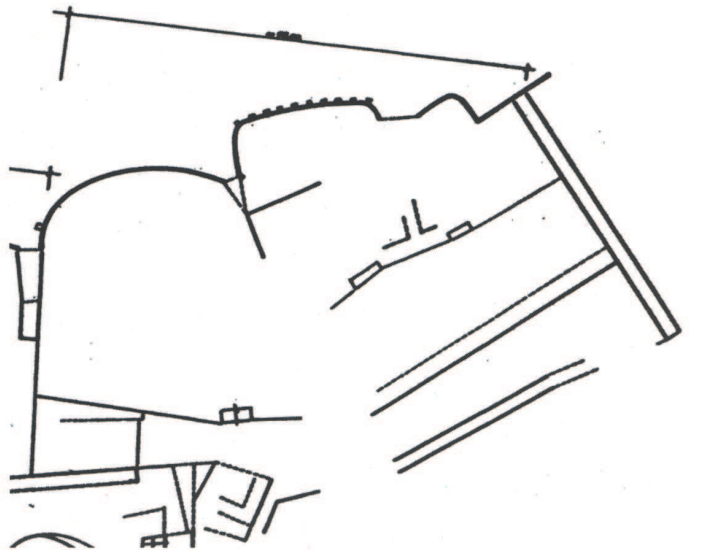
Selef Tepesi'nin güneydoğuya doğru uzanarak yaptığı burnun doğu eteğinde, ovayla birleşme sınırında, Bayat köyünün karşısındaki yamaçlar doğal teraslar halindedir. Cephesi kaba murçla düzeltilmiş ana kayanın yüzeyinde ve üstünde, Selef Tepesinin her yerinde görülebilen küçük büyük ve çeşitli formlardaki yuvalar, bu bölümde en yoğun bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Ana kaya yüzündeki bu giriş yuvalarının ait oldukları yapı kalıntılarını bulmak amacıyla terasın doğusunda başlatılan kazılar yaklaşık 450 m²'lik bir alanı kapsar.

Resim 13: Kiriş Yuvalı Güney Teras (Kazi Arşivi)

A) Kiriş Yuvalı Güneydoğu Teras Yapıları:

Ovanın hemen üstündeki güney terasın doğu bölümünde ana kayanın tıraşlanmış cephelerinden biri, aynı seviyede ve birbirlerine hemen hemen aynı mesafede, 21-22 cm büyüklüğünde kare planlı on yuvarın bulunduğu bölüm 6 m uzunluğundadır. Bu yuvalardan ötürü bu terasa "Kiriş Yuvalı Güneydoğu Teraslar" adı verilmiştir. Bu cephenin önünde yapılan kazılarda doğu batı yönünde birbirine paralel olarak uzanan üç teras duvarı ortaya çıkarılmıştır. Bu duvarların sınırladığı teraslar üzerinde ise belirgin bir mimari dokuya rastlanmamıştır. İlk teras duvarı giriş yuvaları olarak nitelendirdiğimiz yuvaların bulunduğu cephenin 8,30 m güneyindedir ve 9 m uzunluğundadır. İki eşikle bölünen bu duvarın 3,60 m güneyinde ikinci bir teras duvarı yer alır. Bu duvarın uzunluğu ise 15 m'dir. Üçüncü ve sonuncu teras duvarı ikincisinin 2,60 m güneyindedir ve uzunluğu 10 m'yi bulmaktadır. Bu duvarlar doğuda, kendilerini dik kesen, kuzey-güney doğrultusunda uzanan ve kuzey başlangıcı ana kaya cephesine dayanan 13 m uzunluğundaki duvara birleşir. Batıda ise kaya yüzeyi yarım daire planlı bir cephe oluşturur, önü bir avlu niteliğindedir ve kuzey-güney doğrultusundaki bir duvarla sona erer. Bütün bu duvarlar moloz taş ve harçla yapılmış du-

Plan 4: Kiriş Yuvalı Güneydoğu Teras Yapılarının Planı (Kazi Arşivi)

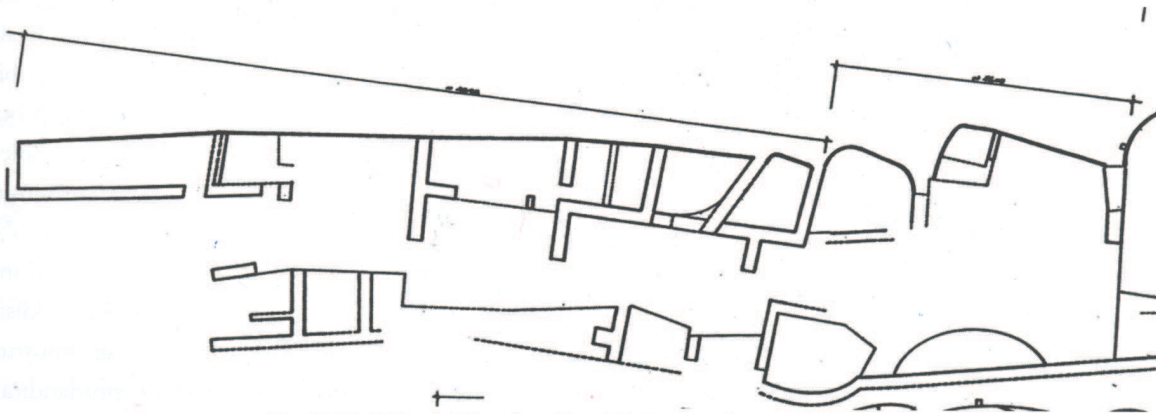
varlardır. Son teras duvarının her iki yüzü de kireç harcıyla sıvanmıştır. Yine bu duvarın doğuda tahrip olduktan sonra yeniden başlayan uzantısının güneybatıya yöneldiği bölümde üç basamağı korunan bir merdiven ortaya çıkarılmıştır. Bu teraslamaalarda iki arkeolojik tabaka saptanmıştır. Elde edilen döküntü malzeme M.S. 2.- 7. yüzyıllar arastına tarihlendirilebilir. Bu da ortaya çıkarılan teraslarla ana kaya cephesinde yer alan giriş yuvaları arasında bir bağlantı olduğunu söylemimizi güçleştirmektedir.

Resim 14: Kiriş Yuvalı Güneydoğu Teras Yapılarının birinin arka duvarı ve giriş yuvaları (Kazı Arşivi)

B) Kiriş Yuvalı Güneybatı Teras Yapıları:

Terasın doğusunda kalan giriş yuvalarının yer aldığı tıraşlanmış ana kaya batıya doğru doğal terasın sonuna kadar devam eder. Burada, kuzey arka duvarlarını ana kayanın oluşturduğu yan yana dizili dokuz mekân ile bu mekânların güneyinde, doğal terasın güney kenarında bir dizi mekân daha yer almaktadır. Moloz taşlarla örülmüş duvarlarının çoğu tahrip olduğu için mekânların kesin sınırlarını saptamak olanağı yoktur. Tabanlarının da kısmen ana kayanın tıraşlanmasıyla, kısmen de molozla doldurularak düzeltilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Kuzeydeki dokuz mekândan en küçüğü 4 m² ile en doğudaki 1 numaralı mekân (M1) en büyüğü ise 35 m² ile batıdaki 8 numaralı mekândır (M8). M1, M3 ve M9, kuzeyde ana kayadan oluşan duvarlarında niş ya da hatil yuvaları yer alan mekânlardır. Bu mekânlardan bazılarının tabanı harçla sıvalıdır (M1, M8, M9), bazılarının tabanına *pitbos*'ların gömülmüş olduğu ortaya çıkarılmıştır (M1, M4). Bazı mekânlarda da ana kayanın düzeltilmesiyle platformlar ve sekiler oluşturulmuştur (M2, M3). Terasın güney kenarındaki mekânlar ise 6 tanedir. Kuzey ve güneydeki bu iki mekân dizisinin arasının niteliği tam olarak saptanamamıştır. Kuzey mekânlarının dışında kalan ve güneye doğru uzanan üç duvar, buralarda da mekânların olduğunu gösteriyor olmalıdır. Belki de yıkıldıkları için saptanamayan bir takım duvarlarla kuzey ve güney mekân dizileri birbirlerine bağlanmakta ve çok mekânlı yapıları oluşturmaktaydı. İçlerinde bulunan malzemeye göre bir takım farklı amaçlarla kullanılmış olduklarını varsayabileceğimiz bu mekânlarda Seleukeia'nın M.S. 2-7. yüzyıllarına ait çoğu döküntü olmak üzere yoğun seramik, çatı kiremidi, cam ve metal malzeme ele geçirilmiştir.

Plan 5: Kiriş Yuvalı Güneybatı Teras Yapılarının planı (Kazı Arşivi)

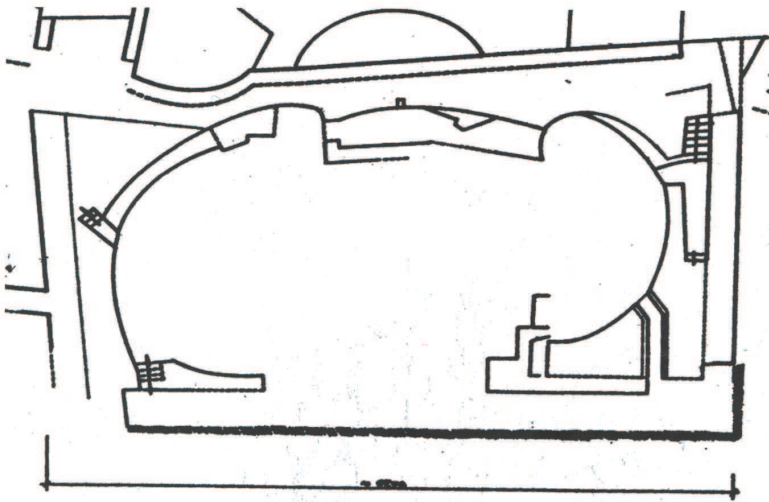

Resim 15: Kiriş Yuvalı Güneybatı Teras Yapılarının genel görünüşü (Kazı Arşivi)

7) OVAL YAPI

Bu terasların altında yürütülen çalışmalarda anıtsal duvarları olan bir yapıyla karşılaşmıştır. Fakat yoğun dolgu beklenen sonuçlara ulaşılmasını engellemiştir. Yapı, Güney Teras I-Batı'yı oluşturan kaya silsilesinin güneyinde ve oldukça aşağı bir seviyededir. Yaklaşık 450 m²'lik bir alanı kapsamaktadır. Yapı sırtını kuzeyde ana kayaya yaslamıştır. Bu ana kaya üzerinde doğu-batı doğrultusunda uzanan, bazı bölümleri oldukça tahrip olmuş, saptanabilir uzunluğu 24 m, genişliği 1,30 m olan duvar oval yapının ana kaya üzerindeki arka (kuzey) duvarı olabilir. Bunun hemen kuzeyinde harç sıvalı yarım daire planlı mekân, "Güney Teras I" ile "Oval Yapı"nın organik bağlantısını gösteriyor olmalıdır.

Oval yapının doğusunu 13,5 m uzunluğunda, 1,30 m genişliğinde bir duvar sınırlar. Batısı ise 12 m uzunluğunda 1,25-1,35 m genişliğinde bir duvarla belirlenmiştir. Bu iki yan duvar paralel olmayıp güneye doğru birbirine yaklaşırlar. Doğu, batı ve kuzeydeki bu duvarlarla sınırlanan, doğu-batı yönünde yerleştirilmiş dikdörtgen planlı alanın içerisinde, dışlarıyla çevre duvarlarının iç yüzlerine dayanan, apsidal planlı, iç yüzleriyle ise kısa yan kenarları yarım yuvarlak olan büyük bir mekânı oluşturan ikinci bir duvarlar sistemi yer almaktadır. Ortada, kısa kenarları oldukça geniş, oval bir mekân oluşturacak şekilde inşa edilmiş bu iç duvarların alt bölümleri kireç harçlı moloz taştan, belli bir seviyeden sonrası da tuğlaya örülmüştür. Dış duvarlarla iç duvarlar arasındaki alanlarda

Plan 6: Oval Yapı'nın planı (Kazı Arşivi)

kuzeybatı ve kuzeydoğu köşelerinde üçgen platformlar oluşturulmuştur. Bu platformlara ortadaki oval mekândan yükselen merdivenlerle ulaşılmaktadır. Merdivenlerden biri batıda, biri güneydedir. Doğudaki iç duvarla dış duvar arasında kalan bir koridorun kuzey ucunda beş basamaklı bir merdivenle güney ucunda iki basamağı korunmuş diğer bir merdiven yer alır. Yapının kuzeyini sınırlandıran ana kayanın üstü traşlanarak şekilsiz bir platform oluşturulmuştur. Platformu kuzeyde sınırlandıran

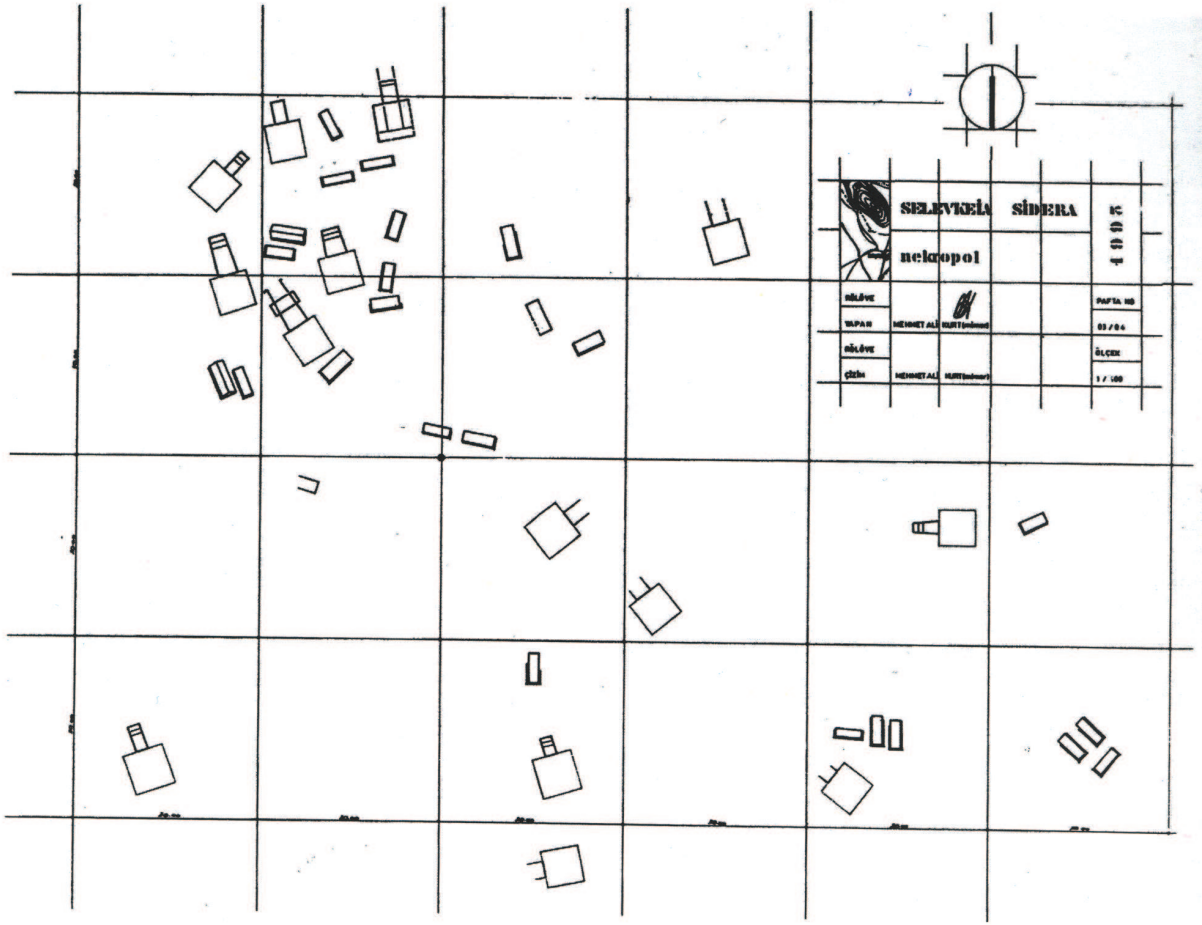
Resim 16: Oval Yapı'nın bu ismi almasına neden olan bölümü (Kazı Arşivi)

bir üst seviyedeki ana kayaya 30x30x20 cm (der.xyük.xgen.) boyutlarında bir yuva açılmıştır. Yapının güneyinde, diğer taraflarda olduğu gibi bir dış duvar yoktur. Burada kısa yanlardan gelen oval duvarların devamı görünümünde olan iki duvar vardır. Bunların dış yüzleri güneyde rektagonal taşlarla örülmüştür, içleri ise harçlı moloz taşla doldurulmuştur. Bu iki duvarın arası güneye açılan geniş bir giriş niteliğindedir. Girişin doğusundaki cephenin uzunluğu 6,53 m'dir ve bu kısmın önünde 8,30 m uzunluğunda, 1,90 m eninde siyah beyaz taşlardan yapılmış desen olarak kareler içinde eşkenar dörtgenlerin yer aldığı bir mozaik bulunur. Bu duvarın doğu bitiminde kuzeye, oval mekânın içine doğru dik olarak yönelen, 2,90 m sonra bir açığı yaparak batıya dönen ve bu kısmının uzunluğu sadece 60 cm olan, 64-78 cm genişliğinde bir geçit bulunur. Bu geçidin üstünün tuğla tonozla kapatılmış olduğu anlaşılmaktadır. Planda da görüleceği gibi yapı tamamen asimetrik bir plana sahiptir. Bilinen hiçbir yapı planına benzemeyen bir plan gösteren bu yapının niteliğini saptamak da henüz mümkün olmamıştır. Oval mekânın büyük bir bölümü hala dolgu toprakla doludur. Bulunan döküntü malzeme M.S. 4-6. yüzyıllar arasına tarihlendirilmektedir.

8) NEKROPOL (MEZARLIK ALANI):

Kentin kuzeybatı yamacının tümü mezarlık alanıdır. Buradaki kazılarımız 40x40 m boyutlarındaki bir alanı sürdürülmüştür. Ana kaya yüzeyine oyulmuş ve ayrı kapakları olan "sanduka mezar"larla, yine ana kayanın içine oyularak yapılmış, üstü açık ve merdivenli bir *dromos*'la (yol) kapısına ulaşılan ve içlerinde birden fazla ölünün gömülmesi için bölümler içeren "oda mezar"lar Seleukeia *Nekropol*'ünün iki mezar tipini oluşturmaktadır.

Çalışmalarımızda hiç açılmamış olduklarını varsaydığımız mezarların bile açılmış olduklarını üzülererek saptadık. Mezarların antik dönemlerde de hem soygun amacıyla hem de yeni gömüler için açıldıkları bilinmektedir. Seleukeia'da kaçak kazıların son senelerde görülmediğinin yetkililerce belirtilmesi sevinc verici olmuştur. Mezarlıkta kazanılan genel görüntü başta amaçlandığı şekilde olmamıştır. Bu da kazılan mezarlık alanının, yaklaşık 1600 m² gibi çok büyük bir alanı kapsamasına karşın, tüm yamaç göz önüne alındığında bu alanın çok küçük boyutlarda kalmasından ve bu alanda sadece on yedi sanduka mezarla yedi oda mezarda çalışılabilmesinden kaynaklanmaktadır. Mezarların soyulmuş olmalarına karşın buluntular arasında kıymetli takıların bulunması,

Plan 7: Nekropolün planı (Kazı Arşivi)

Resim 17: Nekropolün genel görünüşü (Kazı Arşivi)

çalışmaların verimi konusunda olumlu bir gösterge niteliğindedir. Mezar hediyeleri arasında altın küpeler (iki çift, iki tek) bronz bilezik ve yüzükler, kandiller, gözyaşı şişeleri yer almaktadır.

Seleukeia Sidera kentinde bu yıl üç ay içerisinde yaklaşık 4000 m²'lik bir alanda kazı yapılmış ve Isparta Müzesi'ne 200 adet kazı envanterine giren eser teslim edilmiştir. Çalışmalar kentin ova dışında kalan nekropolünün dört bir yamacında ve üstünde, yedi ayrı alanda yoğun bir işçi katılımıyla

sürdürülmüş ve hiç bilinmeyen bir kent hakkında oldukça önemli ve geleceği yönlendirici bilgiler edinilmiştir. Bu bilgilerin başında kentin Geç Roma Dönemi'ne ilişkin genel görünümünün ortaya çıkarılardan farklı olmayacağı gelmektedir. Ancak alt yerleşim tabakalarında, eğer korunmuşlarsa daha kaliteli görünüm beklenileceği kazılarda ortaya çıkartılan küçük buluntuların kalitesinden anlaşılmaktadır. Bu kazılarla bir Pisidia kentinin genel arkeolojik yapısı hakkında fikir edinilmiştir. Ortaya çıkarılan yapılar ve başta yoğun seramik olmak üzere küçük buluntular, kentin Geç Roma Dönemi'ndeki sosyal ve ekonomik seviyesine, ilişkilerine, dini özelliklerine ışık tutacak önemli arkeolojik belgelerdir.

Resim 18-19: *Nekropol*'deki iki mezarın girişi (Kazı Arşivi)

Çalışmalar 24-29 Mayıs; 7 Haziran-15 Ağustos 1993 tarihleri arasında sürdürülmüştür. 19 işçi ile başlayan kazılarda çalışan işçilerin sayısı, temmuz ayında 86'ya bulmuştur. Çalışmalar zaman zaman 12 kişiyi bulan bir bilim ekibi tarafından yürütülmüştür. Ekipte arkeologlar, arkeoloji öğrencileri tüm kazı boyunca görev almış, ayrıca bir mimar, bir antropolog, bir restoratör de zaman zaman çalışmalara katılmıştır. Kazılara ilişkin raporlar hazırlanmış, yapı planlarının çizimi tamamlanmıştır. Ele geçen küçük buluntulardan gerekli görülenlerin restorasyon ve konservasyonları Ankara Üniversitesi Başkent Meslek Yüksekokulu

laboratuvarlarında yapılmış ve diğerleri ile birlikte Isparta Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilmişlerdir.

Kazılarda ortaya çıkarılan yapılarla, küçük buluntuların bilimsel değerlendirmeleri sürdürülmektedir. Bu nedenle elde edilen sonuçların arzulan amaçlara ulaşip ulaşmadığı bilimsel açıdan çok görsel açıdan irdelenmelidir. Seleukeia Sidera kentini, “önemsiz” ya da “ikinci, üçüncü sınıf” bir kent olarak yorumlamak, ne kadar geçerlidir, henüz bilinmemektedir. Antik kaynaklarda adından söz edilmemesi, kentin görkemli anıtsal yapılarla donatılmamış olması ya da donatılmamış gibi görünmesi, onun üçüncü sınıf bir kent olduğunu gösteren ölçüler midir sorusuna bu yılki kazılardan elde edilen sonuçlara dayanarak bir yanıt vermek olanaksızdır. Bu yıl yapılan çalışmalar sonunda beklenen sonuçlara ulaşamadığı düşünüldüğü takdirde, bunun üç ana nedeni olduğunu da gözden uzak tutmamak gerekecektir. Birinci neden, kentin bu yıl kazılan en üst yerleşim tabakasının gerçekten de düşük bir kaliteye sahip oluşudur. Yaptığımız kazılar sonucunda kentin Geç Roma Dönemi'nde oldukça fakir ve yukarıda vurgulandığı şekilde “üçüncü sınıf” bir kent durumuna düşmüş olduğu ortaya çıkmıştır. İkinci neden, yukarıda da belirtildiği gibi kentin antik dönemden başlayarak, zamanımızda da soyulmuş, mezarlarından duvarlarına kadar talan edilmiş ve bir taş ocağı olarak kullanılmış olmasıdır. Bir diğer neden de, kentin kurulduğu ve en görkemli dönemi olması gereken Hellenistik Dönem'e ait yapı katıyla, kentin isminin KlaudiosSeleukeia olarak değiştirildiği Erken Roma Dönemi yapı katına bu yılki çalışmalarda ulaşılmamış olmasıdır. Bu arada, bu kente ait yapı katlarının sonraki dönemler tarafından yok edilip edilmediklerinin de bilinmediğini belirtmek gerekir. Bu yapı katlarına ait malzeme de diğer dönemlerin talanına uğramış olabilir.

Sonuç olarak ne turizme yönelik çalışmalarda, ne de bilimsel kaygılar taşıyan çalışmalarda hiçbir şekilde geçerli olmayan “sadece varlıklı, mermer yapılarla donatılmış kentler araştırılır, diğerlerini araştırmaya değmez” düşüncesinin, turizm için de geçerli olmadığı varsayımından hareketle, sadece bilimsel gerekçelerle Seleukeia Sidera'da kazılara gelecek yıllarda da devam edilmesi gerektiği kanısındayız. *Nekropol* ve “Kiriş Yuvalı Yapı” altındaki anıtsal yapının kazısı tamamlanıp, merdiven sarnıç sistemine verilecek ağırlıkla çok ilginç sonuç ve görünümlere ulaşılacağı gözden uzak tutulmamalıdır. Ayrıca ovaya kaydırılacak kazı alanları belki de daha erken dönemlerin yapılaşmalarının saptanmasına olanak verecektir.

Bu kazılar çok büyük olduklarını düşündüğümüz ödeneklerin bile bu kapsamdaki çalışmalar için yetersiz olacağını göstermiştir. Son yıllarda boyutları genişleyen arkeolojik kazılarda artık profesyonel ekiplerle çalışılması gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaç kendini Seleukeia kazısında da göstermiştir. Bu nedenle kurulan ekiplerin dağılması için gerekli düzenlemelerin, bağlantıların yapılması gerekmektedir. Ayrıca sadece kazı ödeneğinin yüksek olmasının da yeterli olmadığı ortaya çıkmıştır. Yöre yöneticilerinin, kamu kurumlarının, özel sektörün de yapılan kazıları, ki bunlar ister turizme ister bilimsel amaca yönelik olsun, her türlü olanaklarını seferber ederek desteklemeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aulock 1979, H. von Aulock, *Münzen und Städte Pisidiens II*, IstMitt Beih. 22 (1979).
- Bingöl 1994, O. Bingöl, “Seleukeia Sidera (Bayat) 1993 Yılı Arkeolojik Kazıları”, içinde: Göller Bölgesi Arkeolojik Kültürel Turistik Araştırma ve Değerlendirme Projesi (1994), 43-76.
- Cook ve diğ. 1975, S. A. Cook – F. E. Adcock – M. P. Charlesworth, *The Cambridge Ancient History VII* (1975).
- Gärtner 1979, H.Gärtner, “Hierokles”, *DKP II*, 1979.
- Hill 1897, G. F. Hill, *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum* (1897).
- Hirschfeld 1897, G. Hirschfeld, *Berliner Akademie der Wissenschaften* (1879).
- Imhoof-Blumer 1902, F. Imhoof-Blumer, *Kleinasiatische Münzen II* (1902).
- Jones 1971, A. H. M. Jones, *The Cities of the Eastern Roman Provinces* (1971).
- Ramsay 1898, W. M. Ramsay, *The Historical Geography of Asia Minor* (1898).
- Ruge 1921, W. Ruge, “Seleukeia”, *RE 3*, 1921.
- Volkman 1979, H. Volkman, “Seleukos”, içinde: *DKP V*, 1979.